ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01098

OLIY TEXNIKA TA'LIMI TIZIMIDA TALABALARINING KOMMUNIKATIV MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING DEONTOLOGIK ASOSLARI

Qansuliw Yerejepbayevna Uzakova
Navoiy Davlat konchilik instituti Nukus filiali

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy texnika ta'limi tizimida talabalarining kommunikativ muloqot madaniyatini rivojlantirishning deontologik asoslari, muloqot, kommunikatsiya, deontologiya haqida ma'lumot va tushunchalar berilgan. Deontologik axloqiy nazariyalarning ayrim misollari bilan ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: deontologiya, muloqot, psixologiya, ta'lim, axloq, kommunikatsiya.

DEONTOLOGICAL FUNDAMENTALS OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMMUNICATION CULTURE OF STUDENTS IN THE SYSTEM OF HIGHER TECHNICAL EDUCATION

ABSTRACT

This article provides information and concepts about the deontological basis of communication, communication, deontology, the development of communicative communication culture of students in the system of higher technical education. This is illustrated by some examples of deontological ethical theories.

Keywords: deontology, communication, psychology, education, ethics, communication.

KIRISH

Bugungi kunda mamlakatimizdagi oliy texnika ta'lim tizimidagi talabalarning kommunikativ muloqat madaniyatini rijovlantirishning bir qator asosiy ko'rinishlari mavjud. Shulardan biri deontologik asoslardir. Hozir, muloqotning asosiy nazariy tushunchalari bilan tanishib olishimiz kerak. Muloqot psixologiyasining predmeti — muloqot madaniyati, muloqot texnikasi, muloqot etikasini o'rganishdan iborat. Muloqot faqat insonlarga xos bo'lgan jarayondir. Kishilarda faoliyat jarayonida bir-birlari bilan muloqotda bo'lish ehtiyoji tug'iladi. O'zaro muloqot esa, tabiiyki, kishilik jamiyati vujudga kelishining eng asosiy unsuri hisoblanadi.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01098

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Psixologiya lug'atida muloqot tushunchasiga ikki xil ta’rif beriladi:

1. Muloqot — hamkorlikdagi faoliyat ehtiyoji bilan taqozolangan aloqa o'matish va uni rivojlantirish jarayoni;

2. Muloqot — belgilar tizimi orqali subyektlaming o'zaro ta’sirlashuvi.

Muloqot — odamlar o'rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog'lanishlar rivojlanishining ko'p qirrali jarayonidir. Muloqot (munosabat) birgalikda faoliyat ko'rsatuvchilar o'rtasida axborot ayirboshlashni o'z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ (o'zaro aloqaga doir) jihati hisobga olinadi. Muloqot tushunchasini kommunikatsiyadan farqlash kerak. Kommunikatsiya — tirik va o'lik tabiatdagi tizimlar o'rtasida axborot almashinuvini anglatadi. Hayvonlar o'rtasidagi signallar almashinuvi, insonning texnik vositalar bilan aloqa qilishi — bulaming barchasi kommunikatsiya. Muloqot esa faqat insonlar o'rtasidagina amalga oshirilishi mumkin. Inson bolasi aynan boshqalar bilan muloqotda va munosabatda bo'lish jarayonida shaxsga aylanib boradi, ijtimoiy tajriba va madaniyatni egallab boradi. Muloqot ijtimoiy faollikning ontogenezda (individual rivojlanish yo'li) paydo bo'ladigan birinchi turidir. Faoliyat davomida insonlar o'rtasida yangi-yangi munosabatlar va aloqalar shakllanadi. Demak, faoliyat va muloqot o'zaro chambarchas bog'liqdir. Kishilar munosabatga kirishishda awalo tilga murojaat qiladilar. Muloqotning yana bir jihati munosabatga kirishuvchilarning o'zaro birgalikdagi harakati — nutq jarayonida faqat so'zlar bilan emas, balki harakatlar bilan ham muloqot yuritishdan iborat. Munosabatning keyingi jihati muloqotga kirishuvchilarning bir-birlarini idrok eta olishlaridir. Masalan, biz bir kishi bilan muloqotga kirishishdan awal uni hurmat qilib yoki mensimasdan munosabatda bo'lamiz. Demak, muloqot jarayonida kommunikativ (axborot uzatish), interaktiv (o'zaro birgalikda harakat qilish) va perseptiv (o'zaro birgalikda) idrok etish amalga oshiriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Deontologik axloqiy tizimlar mustaqil axloq me'yorlari yoki majburiyatlariga qat'iy rioya qilish bilan tavsiflanadi. To'g'ri axloqiy tanlovlarni amalga oshirish uchun biz axloqiy burchlarimiz va bu vazifalarni tartibga solish uchun qanday to'g'ri qoidalar mavjudligini tushunishimiz kerak. Biz o'z vazifamizga bo'ysunib, biz axloqan yurishamiz. Biz o'z vazifamizga rioya qilmasak, biz axloqsiz harakat qilamiz. Odatda har qanday deontologik tizimda bizning burchlarimiz, qoidalarimiz va

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01098

majburiyatlarimiz Xudo tomonidan belgilanadi. Shunday qilib, axloqiy bo'lish, Xudoga itoat qilishdir. Deontologik axloqning turlari

Deontologik axloqiy nazariyalarning ayrim misollari quyidagilardir:

Ilohiy buyruq – deontologik axloqiy nazariyalarning eng keng tarqalgan shakllari - bu xudolarning axloqiy majburiyatlarini to'playdiganlardir. Misol uchun, ko'plab masihchilarning fikriga ko'ra, agar u Xudo tomonidan o'rnatilgan qoidalar va majburiyatlarga rozi bo'lsa, bu ish axloqiy jihatdan to'g'ridir.

Vazifalar nazariyasi – agar majburiyat va majburiyatlarning ayrim ro'yxati bilan muvofiq bo'lsa, ish axloqiy jihatdan to'g'ri.

Huquqlar nazariyasi – agar inson barcha insonlarning (yoki hech bo'lmaganda jamiyatning barcha a'zolari) huquqlarini etarlicha hurmat qilsa, ish axloqiy jihatdan to'g'ri. Bu shuningdek ba'zan libertarizm deb ataladi, chunki odamlar harakatlarining boshqalarning huquqlariga tajovuz qilmaguncha, xohlagan narsani qilish uchun qonuniy ravishda erkin bo'lishi kerak.

Shartnoma shartlari – har qanday oqilona axloqiy vositalar o'zaro manfaatdorlik uchun ijtimoiy munosabatlar (shartnoma) tuzishga rioya qilishga rozilik beradigan qoidalarga muvofiq bo'lsa, xatti-harakatlar axloqiy jihatdan to'g'ri. Bu, ba'zan shartnoma deb ataladi.

Monistik deontologiya – agar boshqa birlashtiruvchi tamoyillarga rioya qiladigan ba'zi bir deontologik printsipga rozi bo'lsa, bu ish axloqiy jihatdan to'g'ri. Optimal aloqa uchun shart-sharoitlar - bu o'z madaniyatining o'sishi, yuqori madaniyatli inson bo'lish istagi tashqi va ichki madaniyatlarning uyg'unligini anglatadi. Tashqi madaniyat insonning barcha qoidalarga muvofiq harakat qilishi faqat ko'z bilan ko'rganda yoki uning irodasi bu madaniy odam rolini o'ynagan odamlarga ma'lum bo'lgandan keyingina namoyon bo'ladi. Ichki madaniyat shundan iboratki, inson doimo jamiyatning axloqiy qonunlari talab qilgan narsani bajaradi.

Muloqot jarayonida inson xatti-harakatlarining xususiyatlari, turli usul va usullardan foydalanish, nutq vositalaridan foydalanish asosan aniqlanadi aloqa turlari. Muloqotni tasniflashda turli xil yondashuvlar mavjud.

Maqsad bo'yicha aloqa halokatli informatsiondir. ma'lumot beruvchi Muloqotning asosiy maqsadi har doim ma'lumot bilan bog'liq. Bunday aloqa paytida, qabul qiluvchiga yangi narsa etkaziladi yoki tinglanadi (o'qiladi). Fatal(informatsion bo'lmagan) aloqa ma'lumotni uzatishga yoki olishga emas, balki suhbatdosh bilan og'zaki aloqani o'rnatish va qo'llab-quvvatlashga, munosabatlarni tartibga solishga, aloqaga bo'lgan ehtiyojni qondirishga: gapirish va tushunish uchun gapirishga qaratilgan.

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01098

Og'zaki ifoda bilan aloqa og'zaki va og'zaki bo'lmagan bo'lishi mumkin. Og'zaki aloqa og'zaki aloqa, ya'ni. tabiiy milliy tillardan birida. Noverbalaloqa og'zaki bo'lmagan aloqa bo'lib, unda belgilar tizimi xizmat qiladi: og'zaki nutqda - hulq, imo-ishoralar, yuz ifodalari, intonatsiya va yozma ravishda - matn, shrift, diagrammalar, jadvallar, grafikalar va boshqalar joylashgan joy. Og'zaki va og'zaki bo'lmagan nutq tomonlarini ajratish juda o'zboshimchalik bilan va faqat tavsifning qulayligi uchun mumkin, chunki og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa tomonlari kamdan-kam hollarda bir-birisiz yashaydi.

Munosabatlar va tarkibning suhbatdoshlari o'rtasidagi vaziyat nuqtai nazaridan ular kundalik (norasmiy) va ishbilarmon (rasmiy) aloqa, ya'ni kundalik hayotimiz, kundalik hayotimiz va ish joyidagi aloqa, xizmat vazifalarini bajarish va ishlab chiqarish masalalarini hal qilish bilan bog'liq bo'lgan aloqa vositalarini ajratib turadilar. Rasmiy -kommunikatorlarning ijtimoiy rollarida nazarda tutilgan barcha qoidalar va rasmiyatlarga rioya qilgan holda aloqa. U ishbilarmon odob-axloqning muayyan qoidalariga muvofiq qurilgan, maqsadga muvofiqdir va axborotni uzatishning aniqligini va etarli darajada qabul qilinishini ta'minlaydigan klixed, stereotip tarkibiy qismlarning nutqida foydalanishni o'z ichiga oladi. Norasmiy - xususiy, tartibga solinmagan, rasmiy maqomga ega bo'lmagan. Norasmiy aloqa oson, rejasiz, norasmiy, qoida tariqasida, og'zaki til ustuvor bo'lgan sheriklarning o'zaro munosabatlarining do'stona tabiati bilan tavsiflanadi. Shubhasiz, ushbu aloqa turlari bir-biri bilan bog'liq. Ba'zan ular orasida aniq chiziq chizish mumkin emas.

Muloqotning shaxslararo, guruhiy, ommaviy va ommaviyligi bir-biridan farq qiladi ishtirokchilar soni. Ikki kishining suhbati odatda quyidagicha belgilanadi shaxslararo aloqa. Kam miqdordagi kommunikantlar bilan (3-10) ularning o'zaro ta'siri deyiladi guruh, va agar 20-50 kishi ishtirok etsa, bu holda aloqa paydo bo'ladi ommaviy norasmiy sharoitda ham. Massasi aloqa tinglovchilar 100 kishidan oshganda sodir bo'ladi.

Muloqot madaniyati ma'lum qoidalar va normalarga rioya qilishni talab qiladi. Ajratish aloqa standartlarining uch turi - axloqiy, kommunikativ va nutq. Bular turli darajadagi normalarning turlari.

Axloqiy me'yorlar -birinchi navbatda nutq motivlariga, aloqa madaniyati sohasiga taalluqli normalar - bu muruvvat, aloqa sheriklarini qabul qilish, barcha axloq qonunlariga rioya qilish. Ularni shartli ravishda strategik daraja normalariga - butun dunyo va xususan, o'ziga xos shaxs bilan munosabatlarga bog'lash mumkin.

Kommunikativ normalar- uning barcha bosqichlarida butun aloqa holatiga hamroh bo'ladigan normalar. Bular aloqa jarayonini ta'minlash va aloqa maqsadlariga erishish

ISSN: 2181-1385
Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
DOI: 10.24411/2181-1385-2021-01098

uchun uni tartibga solish bilan bog'liq normalar. Bular strategik va taktik elementlarni birlashtiradigan normalardir, chunki aloqa sharoitini, sheriklarni va nutq mavzularini tanlash strategiya sohasiga bog'liq bo'lishi mumkin va nutq rejasining aniq mujassamlanishi va aloqani tartibga solish taktikadir.

XULOSA

Nutq normalari bu tildan maqsadli foydalanish orqali ham axloqiy, ham kommunikativ normalarni amalga oshirish vositasi. Muloqotni uyg'unlashtirish uchun suhbatdoshlarning har bir nutq harakatlaridan xabardor bo'lishi juda muhimdir. Agar suhbatdoshlarning nutqiy harakatlari ongli va qasddan qilingan bo'lsa, ularni nuqtai nazaridan ko'rib chiqish mumkin kommunikativ kod- kommunikativ harakat jarayonida ikkala tomonning nutqiy xatti-harakatlarini tartibga soluvchi va bir qator asoslarga asoslangan printsiplarning murakkab tizimi to'g'ri nutq xatti-harakatlarining postulatlari .

REFERENCES

1. M. A. Maxsudova. MULOQOT PSIXOLOGIYASI. TOSHKENT «TURON-IQBOL» 2006.
2. “Deontologiya va axloq” https://uz.eferrit.com/deontologiya-va-axloq/
3. https://peskiadmin.ru/uz/ponyatie-kultury-obshcheniya-kultura-obshcheniya-i-kultura.html
4. E. G'oziyev. Muomala psixologiyasi. T. 2001 .
5. Тошбоева, Р. С. (2020). предоставление кадастровой информации о природных ресурсах: проблемы и пути их решения. журнал правовых исследований, 5(3).
6. Тошбоева, Р. С. (2020). предоставление кадастровой информации о природных ресурсах: проблемы и пути их решения. журнал правовых исследований, 5(3).